

## AZ ÍRÓ „ÚJSÁGÍRÓSORSA”

JUHÁSZ GÉZA

Maga Majtényi Mihály jellemezte ilyen tömören és találóan életpályáját, egyúttal életformáját is, amelyet 1972-ben választott, s amelyen élete végéig, teljes 47 évig kitartott. Írói sikere, a *Mocsár* című regénnyel kiérdemelt pályadíj bátorította fel arra, hogy felmondja magántisztviselői állását és az újságírással jegyezze el magát. Pályája tehát e kettősség jegyében indult, ennek jegyében alakult s ért el a csúcára. „Az irodalom és újságírás ekkor még összekeveredett bennem”, írja az 1927-es választásával kapcsolatban, mi pedig az egész pálya ismeretében hozzátehetjük: később is, szinte mindenkor. Ezen pedig nem azt — vagy elsősorban nem azt — kell érteni, hogy e két alkotótevékenység mindenkor összefonódott, párhuzamosan haladt, hanem azt, hogy termékeny kölcsönhatásban volt egymással. Az újságíró, a riporter állandó eleven kapcsolata a valósággal, frissesége, gyorsasága és könnyedsége a fogalmazásban, szerkesztő készsége, idővel és terjedelemmel való kényszerű gazdálkodása nagy hasznára volt az írónak, míg az író nyelvi és stiláris leleménye, igényessége, formaérzéke, ábrázoló készsége és megjelenítő ereje az újságírókat emelte ki a szakma átlagos művelői közül. Vonatkozik azonban ez a keveredés a műfajokra is, melyek határai — újságírói és szépírói alkotások között — Majtényinál gyakran bizonytalan. Különösen a felszabadulás utáni novellái között fordulnak elő riportszerű írások, illetőleg kései tárcái között — tekintet nélkül a terjedelemre — művészi, irodalmi igényű szövegek.

Ismeretes, hogy a négy újságnál, ahol e csaknem öt évtizedet végigdolgozta, más-más beosztásban, munkakörben teljesítette az újságírói penzumot, s ennek megfelelően hol több, hol kevesebb ideje jutott az írói alkotómunkára. Volt segédszerkesztő, felelős szerkesztő, szabad riporter, s írt éppen mindent, mindenről, amit egy gyakorlott, tapasztalt s nagy munkabírású munkatárstól elvártak. Publicisztikai műfajait, kivált pedig írásai tárgyait lehetetlen, de értelmetlen vállalkozás is volna felsorolni. Érdekesebb azt megfigyelni, hogyan írt, mi volt a titka sikerének, annak, hogy olvasói várták, számon kérték, olvasták az írásait, nem utolsósor-

ban szívesen hallgatták akár szemtől szemben, akár a rádió hangszóróján keresztül.

Érdekes, hogy a mi tájunkon, legalábbis magyarul, nem szerzett polgárjogot az irodalmi vagy szociográfiai igényű riport, illetőleg a történelmi, művészettörténeti esszé. Majtényinak is csak egy ilyen vállalkozásáról tudunk, melyet egyrészt azért érdemes közelebbről szemügyre vennünk, mert Majtényi újságírói módszerét szemlélteti, másrészt azt a lehetőséget, amelyet sem Majtényi, sem publicisztikánk egésze nem kamatoztatott, s így újságírásunk, de irodalmunk is szegényebb lett egy műfajjal.

Kivételesen a *Hidban* jelent meg *A dubrovnikai lakat hét kulcsa* című Majtényi-riport. Mert ez is kivétel nálunk, hogy egy folyóiratban riport jelenjen meg, s Majtényinál is kivétel az ilyen terjedelmes riport. Természetes, hogy a város régi szerelmesét is főleg a középkori és reneszánsz emlékek bővölik el, s hogy a város megőrzött szelleméről, a közvetlenül szemlélhető történelemről kíván szólni Majtényi is. Honnan is kezdhetné a leírást, mint a hercegi palotától, s az abban háromszáz éve szakadatlanul járó órától. De amint a fentieket közölte, szinte csak úgy mellékesen odaveti azt a csalafintaságot, kegyes csalást, hogy valaki megsúgta neki: „szezonon kívül azért néha-néha leállítják a régi időmérőt, hogy kíméljék a szerkezetét”. S ha valaki most azt gondolná, hogy ez a cinkos összekacsintás — a turista háta mögött — a városbeliekkel öncélú, vagy csupán stílusélénkítő humorizálás, nagyon téved. E közbevetésnek rendkívül fontos szerkezeti szerepe, funkciója van. Voltaképpen itt tér le Majtényi a riportírás szokványos útjáról, az itt következő fordulattal emeli meg az írást az esszé szintje felé, mert e közbevetés teszi lehetővé számára, hogy a fő mondanivalót, az idő megáll(it)ásának szimbólumát kibonthassa. A kéz ugyanis, amely elnémítja az órát, a következő mondatban már „láthatatlan kéz”, amely megállítja az időt, „hogy megmaradjon középkorinak”.

A továbbiakban természetesen mindent elmond Dubrovnikról egy történelmi, irodalom- és művészettörténeti esszé keretében, amit e városról legfontosabb tudni, miközben megfelelő arányban vegyít tényeket és legendákat, adatokat és anekdotákat, egy pillanatra sem hagyva lankadni az olvasó figyelmét. Nem feledkezik meg persze az írás címébe foglalt lakat hét kulcsáról sem. E lakat és a kulcsai szintén az idő megállításának szimbólumát fejlesztik tovább: „A dubrovnikai lakat hét kulcsáról szóló legenda (hét kulcsra járt a lakat, de egy sokszor hiányzott) bezárta ennek a városnak a szívébe az évszázadokat; magát az időt csukta oda, s a város még mindig csak két felvonóhídon át ereszt be idegent vagy bennlakót... maga az idő is csak ezen keresztül járhat ki-be... a lélek is ezen a dübörgő átjárón kell hogy átlovagoljon, ha meg akarja fejteni a múlt apró és nagy titkait.”

Az ilyen novellisztikus, már-már költői részletek mellett az írás igen

fontos sajátága és erénye a mozgalmasság, elevenség, a mai és hajdani dubrovnikiak életre keltése, a mediterrán nyüzsgés-hangosság érzékeltetése: „A bolthajtások alatt még most is úgy bújnak meg a dubrovnikiak, mintha haragudnának az Adriára. Kis asztalokon egymás felé hajolva persze nem összeesküvést szőnek, hanem pletykáznak egymás fülébe, vagy az új illetménytétételeket vitatják... Furcsa, de így van: a dubrovniki ember kettős örökséget parcelláz szét: a múltat és a tengert. Mert múltat bámulni és tengert élvezni jönnek ide az idegenek, s kinek ne lenne kiadó szobája?... Ott ülnek a kis asztalok mellett az utódok és örökösök, a jól kereső hajósok, szállítómunkások, értelmiségiek, szállodai alkalmazottak, bárkások, motorcsónakosok, taxisofőrök. S idegenvezetők... Most télen egymás között vannak itt a bolthajtások alatt, apró kis tengeri halakat nyelnek a nehéz bor mellé: hangosak és vidámak.”

Míg tehát a dubrovniki riport már terjedelménél fogva is a kivételek közé tartozik Majtényi publicisztikai ouvre-jében, a verseci várról szóló tárcsa tipikus Majtényi-írás. Szerencsés ötlet már a cím is, amely egyúttal irodalmi műveltségéről is tanúskodik: Felhőbe hanyatlík — s az olvasó már mondja is magában tovább az Arany-balladát: ... a drégeli rom. Így hangolja rá az olvasót a tárgyra, az omladozó, pusztuló várra. Az ilyen írások táplálják az olvasóban azt a (tév)hitet, hogy voltaképpen csak a címet kellett kitalálnia az újságírónak, a többi már gyerekjáték. S csakugyan, ez a természetesség és magától értetődés egyik alapvonása Majtényi karcolatainak, mint minden jó írásműnek. Pedig dehogyis „írodik” magától ez a karcolat. Mint kiderül, nemcsak a drégeli várról, illetőleg az Arany-balladáról tud Majtényi, de — egy alig két-három gépelt oldalnyi íráshoz! — megvallatja a verseci várról Bárány Ágoston akadémikus történetész és Evlija Cselebi török utazót, a „híres túlzót” is. Befejezésül pedig még arra is talál teret, időt, hogy sürgesse a történelmi emlékmű megóvását, helyreállítását: „Olvasom, hogy Versec bizonyos összeget felvett a költségvetésébe az emlékmű megvédésére, bár sokkal több pénz kellene tartósabb restaurálására. Remélhető mégis, hogy bizonyos beütemezett munkával és sorrenddel a kérdés megoldható lesz.”

Mondhatnánk, könnyű egy történelmi emlékekben, műemlékekben oly gazdag városról, mint Dubrovnik színes riportot, már-már kultúrtörténeti esszét írni annak, aki úgy szereti s úgy ismeri, mint Majtényi, aki nemegyszer a magában élő, turista szezon utáni város mindennapjait is megfigyelhette; könnyű a bánáti származású írónak meleg hangon írni a verseci hegyen emelkedő várról, amelynek titkai már gyermekkora óta csábítják. Igazán jó riportot ugyan még így sem könnyű, de Majtényi leleményét, rátermettségét, nem utolsó sorban óriási újságírói rutinját talán mégis az úgynevezett jelentéktelen „témák” megírásában csodálhatjuk meg. Ragadjuk ki csak úgy találomra a begyűjtésről szóló karcolatát. Hogy lehet egy begyűjtésről akár egy igénytelen karcolatot is írni? Annak a „felfedezésnek” a kinyilatkoztatásáról, hogy milyen könnyű begyűjteni,

ha van egy kis maradék parázs? Ez azonban csak ürügy, bevezetés a cserépkályháról szóló elégiához. A cserépkályha pedig a múlt egy darabja, szimbóluma, a biztonság és tartósság jelképe az öregedő ember számára a korszerűbb, de talán bizonytalanabb jövővel, a távfűtéssel szemben. Mindez pedig szorosán összefügg azzal a sajátos viszonyal, amely Majtényit a környezetének tárgyaihoz kapcsolja, hogy azok rendre-másra megelevenednek és megszólalnak. Miután ugyanis elhatározza, hogy a cserépkályhának azért megkegyelmez, ha bekapcsolják is lakását a távfűtésbe, „A cserépkályha... csöndesen duruzsolva — mint egy óriás macska — hálásan vette tudomásul az elismerést”.

Ugyancsak a megszemélyesítés, az élettelen tárgyak életre keltése és megszólaltatása emeli ki a karcolatok közül a *Vám nélkül* címűt, amely szintén az elmúlással kapcsolatos, s érthetően szintén elégiikus hangulatú. A megsárgult falevelet figyeli meg, amely „egyszer készül csak útra... egyetlen egyszer, és azt az útját úgy rendezi meg — a szél kegyelméből —, mint a cirkusztrapézról a mélybe eső légtornász. Úgy néz ki, mint aki távoli útra indul, köröz is egyet vidáman, bukfencezik, aztán lejjebb, lejjebb, egészen mélyre, egész a földig. A földön is úgy simul, azt hinnéd, talajt ér, de lendül még egyszer, aztán simán és szelíden, lágy siklórepüléssel belelapul az aszfalt semmijébe”. Könyörög is ez a falevél: „jaj, ne fújj el, szél és sebesség, hagyjál, eresszél!” Aztán az autókhoz szól, irigyli őket, a messzeséget, a távolságot, mert őt levélsorsa a fák ágaihoz kötötte. Egyszer mégis sikerül leperegnie, rátapadnia az autóra, s íme, ő is utazik, s mint „bitang szökevény” még az országhatáron is átkel.

Valóban, számos karcolata igazi kisprózai remeklé, több olyan szabályos tárcanovella található közöttük, amelyeket legjobb novellái mellé lehetne besorolni. Mindenképpen irodalmi publicisztika az, amit Majtényi művelt, sok-sok költői színnel. Talán leginkább ezekben tör fel belőle a még ifjúkorában elhallgattatott költő. A valóság és képzelet egymásba-játszását figyelhetjük meg egy „vízió” karcolatában, a *Hétfejű sárkány*-ban. Nem a regénybeli hétfejű sárkányról van itt szó, akit a szerbiai pápa ikonján Szent György ölt meg. Itt a *baj*, a betegség a sárkány, akiről már távolról hirdeti a mentőkocsi szirénája az orvosoknak, ápolóknak: „vonjatok kardot, rántsatok szablyát, sárkányölők, mind, hogy harcba szálljatok és levágjátok a hidra fejét”. Majd beúszik e félfálm szülte vízióba a hajdani Kenyér utcai legénylakás, amely valóságos múzeum volt, s ahol a karoslámpa rávetítette a földgömböt a mennyezetre, s az emberek „fejjel lefelé lógtak a világűrbe”, úgy valahogy, mint most a műtőasztal fölötti lámpában. A vízióknak azonban Majtényinál csupán hasonlat funkciója van, egy helyzetet érzékeltet, szemléltet vele, s így minduntalan meg is töri a képet a valóság közbeiktatásával: „Például: ez itt egy mező. Vagy pontosabban egy futópálya, az meg a klubház és a tribün. (Nézem a mennyezetet, és hallom, hogy suttognak kö-

rülöttem: alszik? Nem alszom, emberek, de ezt nem érdemes közölni veletek.)”

Többen megírták már — s ez már sajtótörténetünk részévé vált —, hogy mit jelentett Majtényi Mihály tudása, tapasztalata, munkabírása a vajdasági magyar sajtó felszabadulás utáni újjászületése, illetőleg az újabb újságíró nemzedék tanítása és nevelése tekintetében. Mivel azonban ha az újságíró Majtényiről szólunk is, valójában az írórt tartjuk szem előtt, fontosabbnak tartom leszögezni: bár a sajtó elfogadta, többnyire méltányolta is benne az írórt, azt a többletet, amit irodalmi publicisztikája jelentett, mégsem bírta elszívni vénájából az írói nedveket. Éppen nem mindennapi alkotói potenciájában van a magyarázata, hogy kiállta a nagy próbát, amit az írónak az újságírás jelent, s ezért „újságírórsora” nem vált balsorsává.

## KÉT ÚJSÁGÍRÓI ÉLETTÖRTÉNET

— KOLLIN JÓZSEF ÉS BODRITS ISTVÁN —

KALAPIS ZOLTÁN

Az életrajzok tárgya már régóta nemcsak a híres emberek élete, életműve — az íróké és a festőké, az államférfiaké és a hadvezéreké, a tudósoké és a feltalálóké —, hanem a kevésbé ismerteké is, mint ahogy az önéletrajzok íróinak köre is jóval átlépte már a korábbi korlátokat. A műfaj kitérhetőségének vagyunk tanúi, mindez hordozóképeségének növekedését is mutatja, de még inkább azt, hogy kibővült korunk emberének érdeklődése, érdemesnek tartja befogni látókörébe azt is, ami peremterület, névtelen munka, ami kívül esik a reflektorfényen. Újabb és újabb információkat vár, nehogy az esetleges értékek feledésbe merüljenek.

Nos, egy ilyen kíváncsi, egy ilyen „információéhség” hozta létre a két újságírói életrajzot, Kollin József és Bodrits István biográfiáját. De a számontartás igénye mindenekelőtt.

Kollin József (Zrenjanin, 1911. augusztus 22.—Újvidék, 1973. augusztus 15.) az egykori bánáti francia telepések leszármazottja, ősei, a Colliok, a XVIII. század hetvenes éveiben Lotharingiából kerültek Kikinda környékére, a szinte egymás mellé épült Charleville (a későbbi Károlyliget), Soltburn és Szent Huber telepésfalvak egyikébe, a mai Banatsko Veliko Selóba. Vegyes lakta települések voltak ezek, úgyhogy a család innen már elnémetesedve rajzolt ki Becskerek felé, ott viszont elmagyarosodott, mivel a soknemzetiségű vidék kohója akkor már más irányba hatott.